

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Fakulteten för naturresurser och
jordbruksvetenskap

Att vara undantaget

– Om invandrares företagande i de gröna näringarna

To be the exception

– On immigrant's entrepreneurship in the agricultural sector

Martina Nilsson

Att vara undantaget – Om invandrares företagande i de gröna näringarna

To be the exception – On immigrant's entrepreneurship in the agricultural sector

Martina Nilsson

Handledare: Yvonne Gunnarsdotter, Sveriges lantbruksuniversitet,
Institutionen för stad och land

Examinator: Kjell Hansén, Sveriges lantbruksuniversitet
Institutionen för stad och land

Omfattning: 15 hp

Nivå och fördjupning: Grundnivå, G2 F

Kurstitel: Självständigt arbete i landsbygdsutveckling

Kurskod: EX0523

Program/utbildning: Agronomprogrammet - landsbygdsutveckling

Utgivningsort: Uppsala

Utgivningsår: 2017

Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: grön integration, gröna näringarna, invandrare, utrikes född, habitus, kapital, Bourdieu, jordbruk

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap
Institutionen för stad och land

Sammanfattning

Fältet ”grön integration” växer i Sverige, inom vilket flertalet aktörer driver olika integrationsprojekt. Detta i en näring med endast ca 150 företagare födda utanför EU. Syftet med den här uppsatsen är att undersöka vilka faktorer som påverkar utrikesfödda i deras företagande inom de gröna näringarna, och att beskriva deras erfarenheter. Genom fem halvstrukturerade intervjuer bygger uppsatsen på fyra företagares, samt en eventuellt framtida företagares upplevelser. Med hjälp av sociologen Pierre Bourdieus begrepp habitus och kapital analyseras informanternas utsagor. Som undantag i de gröna näringarna sätter informanterna ljuset på hur integrationen ligger i sin linda på området, trots att Sverige haft nettoinvandring sedan efter andra världskriget. Men informanterna utgör även själva en del i att förändra näringarna genom att gå utanför det självklara. Uppsatsen gör inget anspråk på att fastställa faktorer, då informanterna främst består av dem som lyckats. Vissa teman särskiljer sig dock som värda att utforska i framtiden, såsom att ta jordbruket för givet genom att ha det i uppväxten. Även tidigare företagande, förekomsten av sociala nätverk, liksom ekonomiska tillgångar utgör viktiga faktorer som påverkat informanterna i denna uppsats. Trots rötter inom jordbruk kräver de lokala förutsättningarna ny kunskap, vilket visar att kunskaper är platsbundna och omvärderas i och med migrationen. Det tar tid att bygga upp ny kunskap. Individens historia och förväntningar, liksom samhällets historia och förväntningar bestämmer vad som är görbart, och det är därför individer kan utgöra undantag och förändra strukturen.

Nyckelord: grön integration, gröna näringarna, invandrare, utrikesfödd, habitus, kapital, Bourdieu, jordbruk.

Abstract

The field of “green integration” (meaning integration in relation to agriculture) is growing in Sweden, with several agricultural organizations pursuing projects in integration. In this sector only approx. 150 entrepreneurs are born outside the EU. The purpose of this bachelor’s thesis is to contribute to an understanding of which factors are affecting entrepreneurs born outside of Europe in the agricultural sector, and to describe their experiences. The thesis builds upon five semi-structured interviews, held with four entrepreneurs and one possibly future entrepreneur. The statements of the interviewees are analysed through the notions of habitus and capital, concepts of the sociologist Pierre Bourdieu. As exceptions in the agricultural sector, the interviewees themselves are both the evidence of a failure of integration, and part of a change by moving outside of the obvious. It is, however, impossible to determine factors in this study due to survivorship bias. But some themes are distinguishable as interesting future areas of study, such as to take the agriculture for granted as a result of being a part of one’s childhood. Also, previous entrepreneurship, the presence of a social network and financial resources seem to be important factors. Despite of a background in agriculture, the local conditions are unfamiliar, which show that some knowledge is space dependent and revalued in the course of migrating. It takes time to build new knowledge. The history and the preconditions of the individual, as well as the history and the preconditions of the society decide what is possible and what is not, and that is why individuals can be exceptions, and why exceptions can change the structure.

Keywords: green integration, the agricultural sector, immigrant, foreign born, habitus, capital, Bourdieu, agriculture.

Innehåll

1	Inledning	4
2	Metodik	7
3	Teoretisk grund	11
4	Bakgrund	13
5	Strukturens och historiens kraft	16
6	Starten och Kapitalen	23
7	Slutord	33
	Källor och litteratur	36
	Bilaga 1	39
	Svarsfrekvens kommuner	39
	Bilaga 2	40
	Inriktning jordbruksföretag år 2016	40
	Bilaga 3	41
	Intervjuguide	41

1 Inledning

Introduktion, syfte och frågeställningar

Runt år 2010 får en integrationssamordnare i en liten svensk kommun en idé. ”Bönderna är en skattkista” tänker han. En tid senare är han och några deltagare ur arbetsförmedlingens etableringsprogram för nyanlända inbjudna till ett regionalt årsmöte med Lantbrukarnas riksförbund (LRF). De har med sig bakverk från Mellanöstern. ”För du vet bönder älskar kakor och fika” säger han till mig och ler. Trots rikliga mängder tar bakverken slut, men praktikprojektet ”Flykting söker bonde” slår rot. Innan mötet är avslutat kommer en av lantbrukarna fram till integrationssamordnaren, tydligt känslomässigt berörd. Han vill bara säga tack. ”Han sa att det var första gången han suttit axel mot axel med en invandrare”.

Historien ovan är en återberättelse av erfarenheter som integrationssamordnaren generöst delade med sig av under empiriinsamlingen till den här uppsatsen. ”Flykting söker bonde” är ett exempel på det flertalet projekt som drivits, och drivs, inom det växande fältet ”grön integration” som syftar till att använda de gröna näringarna i integrationsarbete av invandrare¹ (se exempelvis Dolling et al. 2016; Hushållningssällskapet 2017; Nilsson 2016; Tillväxtverket 2016; SLU 2017). Det är påtagligt homogena näringar vad gäller härkomst som öppnas upp – både invandrade arbetstagare och företagare är underrepresenterade inom näringen (SOU 2008:56, s. 9). Egenföretagande invandrare födda utanför Europa utgör en mycket liten del (Elmqvist 2014a, s. 5), men de finns. Själva statistiken berättar om hur integrationen inte ännu lyckats, medan individerna i statistiken kan ge oss led-

¹ För definition av *invandrare*, *integration* och *gröna näringar* ombeds läsaren ha tålamod till slutet av kapitlet.

trådar till att förbättra densamma. Integrationsprojekten kan inte stanna vid projektform. I framtiden måste det bli möjligt för den som vill bli egenföretagare att bli det, inte minst då de gröna näringarna består av många småföretagare (Ramböll 2014, s. 3). Först då når vi integration.

Tidigare studier har fokuserat på holländska och tyska jordbrukare i Sverige (se exempelvis Bingström 2016; Johnsson et al. 2007), och integrationsprojekten i sig (Larsson 2015), men tidigare forskning saknas av gröna företagare födda utanför EU. Följande fallstudie bygger därför på intervjuer med fyra företagare som är födda utanför EU och som driver företag inom de gröna näringarna, samt en intervju med en eventuellt framtida företagare. Med hjälp av informanternas erfarenheter beskriver den här explorativa uppsatsen informanternas väg till etablerat företag i de gröna näringarna.

Syftet är att undersöka vilka faktorer som påverkar utrikesfödda i deras företagande inom de gröna näringarna. För att uppfylla syftet har jag burit med mig följande frågeställningar:

- Vilka förutsättningar har företagarna haft?
- Vilka utmaningar har företagarna haft, och hur har de hanterat dem?
- Vad har företagarna vunnit när de etablerat sig i näringen?

Uppsatsen är uppdelad i sju kapitel. Inledningen avslutas med centrala definitioner i uppsatsen, därefter följer en redogörelse för tillvägagångssätt och sedan en introduktion till det teoretiska ramverket. Efter det presenteras en bakgrund till de gröna näringarna samt invandringen i Sverige. Empirin presenteras och analyseras simultant i två avsnitt. Det första handlar om informanternas förutsättningar och diskuterar vikten av erfarenheter och det tagna för givna. Det andra avhandlar hur man gått tillväga och var man är idag. Sist knyter slutorden ihop uppsatsen.

Centrala definitioner

Invandrare

Under 70-talet bytte man medvetet i Sverige uttryck för människor som kom från andra länder till Sverige från utlänning till invandrare, för att understryka att människor var välkomna att stanna (Hultén 2006). Att vara *invandrare* skulle signalera att man flyttat för att bli medborgare, medan

utlänning signalerade en eventuell tillbakaflytt till hemlandet. Invandrare är dock inte ett oproblemiskt ord. En del menar att ”invandrare” (på engelska *immigrant*) bl.a. har använts som substitut för ras i en rasistisk diskurs (Camarero et al. 2012). Medveten om detta kommer jag ändå att fortsätta i texten använda invandrare, med grund i Nationalencyklopedins (2017a) definition av invandrare som en ”person som invandrat till visst land”. Invandrade och utrikesfödd kommer även att användas omväxlande.²

En nyanländ är en sorts invandrare. Enligt Migrationsverket (2016) är en nyanländ ”någon som är mottagen i en kommun och har beviljats uppehållstillstånd för bosättning på grund av flyktingskäl eller andra skyddsskäl. [...] En person är nyanländ under tiden som han eller hon omfattas av lagen om etableringsinsatser, det vill säga två till tre år”.

Integration

Ofta talar man om flera dimensioner av integration så som arbetsmarknadsintegration, boendeintegration, social integration etc. (se exempelvis SOU 2008:56, s. 34). Ytterst handlar det dock om att minoritetsgrupper tar del av samhället och har likadana förutsättningar som majoriteten. Integration syftar till att ge människor ännu ett sammanhang, och inte att erodera det gamla för det nya (Abbasian 2003). Det senare är assimilering, ett ord som beskriver hur människor överger (med eller utan tvång) sin gamla kultur för den nya (ibid.). En del (Mattsson & Tesfahuney 2002; Roth 1996) menar att det krävs ett visst mått av kulturell assimilering för att integrationen ska accepteras i Sverige och för att allmänheten ska anse att den är lyckad³.

Gröna näringarna

Med gröna näringar menas här de jordbruks-, trädgårds-, och skogsbruksverksamheter som ingår i svensk näringsgrensindelningens (SNI) koder 01 och 02, en definition som görs i bl.a. den statliga offentliga utredningen *Mångfald som möjlighet – åtgärder för ökad integration på landsbygden* (SOU 2008:56, s. 36). Den mesta statistiken som används i uppsatsen har enbart undersökt jordbruks- och trädgårdssektorerna, där även informanterna återfinns.

² För den intresserade hänvisar jag till Abbasians (2003) diskussion av begreppet.

³ Ytterligare andra har kritiserat uttrycket integration bl.a. för att vara etnocentriskt, se exempelvis Wieworka 2014. Huruvida det gömmer sig assimilering i integrationen eller inte är en diskussion som det här tyvärr inte finns plats för, men som är viktig att uppmärksamma och som jag uppmanar läsaren att läsa vidare om för att få en mer nyanserad bild.

2 Metodik

Epistemologisk grund

Att försöka förstå någons förutsättningar är att tolka, känna in, och känna igen en medmänniska. Detta enligt hermeneutiken – läran om tolkning, vilken utgör därmed en viktig utgångspunkt för uppsatsen (Thurén 2004). Detta innebär att kvalitativa metoder har använts i uppsatsen för att nå en nyanserad bild av hur informanterna upplever verkligheten. Genom halvstrukturerade intervjuer har till viss del ett fenomenologiskt tillvägagångssätt tillämpats, vilket betyder att vikten har lagts vid att förstå och beskriva världen så som informanterna ser den (Kvale & Brinkmann 2009). I en kvalitativ studie är idealtypen av klassisk positivistisk reliabilitet i form av reproducerbarhet inte relevant. Att resultatet är pålitligt är dock inte mindre viktigt, varför jag i uppsatsen strävar efter tydlighet och transparens genom att presentera mycket empiri i form av obearbetade citat, samt att redovisa för metod (jmf. Fägerborgs (1999, ss. 60–1) resonemang). Hermeneutiken bidrar även med en grundsyn om att all förståelse grundas på förförståelse. Vad vi tror oss förstå visar sig ofta vara förförståelse vid det tillfälle vi förstår mer (Thurén 2004). Med hjälp av de teoretiska begreppen kan en djupare tolkning av informanternas utsagor göras (se exempelvis Öhlander 1999). Dessutom utgör teorin ett ramverk i vilket informanternas unika upplevelser sätts in i ett bredare sammanhang (Kvale & Brinkmann 2009).

Halvstrukturerade intervjuer

Huvuddelen av empirin har insamlats genom halvstrukturerade intervjuer (Kvale & Brinkmann 2009). En intervjuguide (se bilaga 3) har funnits som stöd vid alla intervjuer, och jag har uppmuntrat informanternas berättarlust samt tagit fasta så långt det varit möjligt på de ämnen som kommit upp. Intervjuguiden justerades under processens gång, vilket varit mycket värde-

fullt eftersom jag kunnat ställa allt bättre och mer valida frågor. Frågorna har kretsat kring informantens företag, ”görandet”, invandring, och landsbygd. Längden på intervjuerna varierade mellan 35–145 minuter, och vid två tillfällen tillbringades ytterligare tid med informanterna. Alla intervjuerna spelades in och transkriberades.

Roller och påverkan

Intervjun är ett socialt utbyte mellan två människor där frispråkigheten och graden av censur är beroende av hur man ser på varandra, och hur intentionerna presenteras (Bourdieu 1996). Kulturgeografen Saeid Abbasian (2003) beskriver vikten av att upprätta förtroende mellan informant och frågeställare, speciellt när informanterna kommer från platser med politisk förföljelse. I den här studien har jag inte helt lyckats med detta eftersom jag själv letat upp informanterna och kontaktat dem utan att någon annan introducerat mig. Under ett par tillfällen märkte jag att informanterna inte ville gå djupare in på vissa frågor, möjligen på grund av detta. Att jag faktiskt undersöker det jag ska undersöka, att studien är valid, bör dock inte påverkas av detta. Däremot hade förmodligen en fylligare empiri kunnat uppnås med en förtroendegaranti från en gemensam bekantskap.

Min egen roll som uttolkare bör även uppmärksammas eftersom den inverkar på resultatet (Pripp 1999). Jag är själv född och uppvuxen i Sverige, och saknar erfarenhet av jordbruk. Mitt perspektiv är därmed nyfiket och från utsidan i relation till informanterna. Om jag delat informanternas erfarenheter av bl.a. migration och jordbruk hade förmodligen en större förståelse kunnat uppnås, men å andra sidan kan jag med ett utifrånperspektiv få syn på saker som inte syns från insidan.

Urval och avgränsning

Urvalet avgränsades till invandrade personer födda i områden utanför EU med företag inom de gröna näringarna. Detta av två skäl: dels eftersom projekten inom grön integration riktas mot denna grupp, och dels eftersom majoriteten av invandrare inom de gröna näringarna är födda i Norden och övriga EU. Det finns i uppsatsens syfte inget särskilt intresse för företagande i sig utan företagandet ses som en symbol för integration i en bransch där många är småföretagare (Ramböll 2014). Trots en ambition om att hitta informanter inom alla tre huvudsektorer (jordbruk, trädgård och skogs-

bruk), finns varken skogsnäring eller djurhållning representerade i studien, eftersom det varit en stor utmaning att hitta informanter över huvud taget.

Urvalet var samtidigt riktat och slumpmässigt, då jag har haft tydliga krav på födelseland och sysselsättning, men samtidigt funnit mig utelämnad till vem som känner vem och vem jag fått kontakt med. 82 kommuner inom fem län kontaktades, varav ett i söder, ett i norr och tre i mellersta Sverige och ca 120 lokalavdelningar av LRF (några vars områden överlappar med kommunerna, andra inte). Dessutom har jag varit i kontakt med nyckelpersoner såsom projektledare för LRF:s integrationsprojekt; landsbygdsutvecklare på Hushållningssällskapet (HS); ledningen för Internationella företagarföreningen i Sverige (IFS)⁴; ledningen för landsbygdsnätverkets integrationsgrupp samt andra inom området. Detta resulterade i en handfull personer i målgruppen. Andra har jag hittat via artiklar och på internet.

Informanterna

Här följer en kort presentation av informanterna. Alla utom integrations-samordnarens namn är fingerade.

Svampodlaren

Yusuf är i fyrtioårsåldern och kommer från Mellanöstern. Han driver en svampodling i en större stad i Mellansverige. Han startade sin verksamhet år 2012, och har varit i Sverige i ungefär tjugo år.

Kompostören

Mehmet är runt 40 år och kommer från Mellanöstern. Han driver en gödsel-anläggning på landsbygden i Mellansverige. Han startade år 2012, och öppnade anläggningen 2015. Han har varit i Sverige i cirka tretton år.

Grönsaksodlaren

Anwar är runt 50 år och kommer från Centralasien. Han driver en grönsaksodling på 47 ha i Mellansverige. Han startade år 2014. Han har varit i Sverige i cirka sju år.

⁴ IFS är en del av ALMI:s verksamhet. Se ALMI:s hemsida: <http://www.almi.se/Kunskapsbank/-Information-och-fakta/Om-ALMI-och-IFS/>

Växthusodlaren

Tasanee är runt 60 år och kommer från Sydostasien. Hon driver en växthusodling på en gård med 5 ha åker i södra Sverige. Hon startade år 1990. Hon har bott i Sverige i ungefär 40 år.

Plantskolearbetaren

Ibrahim är kring 50 år och kommer från Mellanöstern. Han har varit deltagare i ett integrationsprojekt och arbetar sedan en månad tillbaka på en plantskola i södra Sverige. I framtiden vill han starta egen grönsaksodling. Han har varit i Sverige i ungefär tre år.

Integrationssamordnaren

Djamal är integrationssamordnaren som läsaren mötte i inledningen. Han är kring femtio år och jobbar som integrationssamordnare på Valdemarsviks kommun. Han berättar om hur han ser på integration, och översätter under intervjun med Ibrahim.

3 Teoretisk grund

Pierre Bourdieu

Inom sociologin är synen på *agens* och *struktur* i förklaringsmodeller oftast en vattendelare. Bygger modellen på människors *agens* (från engelskans *agency*) ses individer som drivande och skapande aktörer, med handlingskraft. Förklaringsmodeller som utgår från *struktur* å andra sidan, vänder på perspektivet och fokuserar på hur strukturer styr individer (Inglis 2012). Strukturerna utgörs exempelvis av det ekonomiska systemet hos Marx, eller normer inom genusvetenskapen (ibid.).

Den här uppsatsens analys vilar dock på sociologen Pierre Bourdieus omfattande arbete kring att förstå samhället. Han placerar sig *mellan* *agens* och *struktur* (Inglis 2012), och menar därmed att inte alla handlingar är förutbestämda, utan att det finns handlingsutrymmen att utnyttja för individer (ibid.). Det betyder likväl inte att den totalt fria viljan existerar, då vi fortfarande är formade av samhällsstrukturen och historien – platsen/platserna vi föds och lever i: *habitus* i Bourdieus ord (ibid.). Eftersom vi formas av historien, reproducerar vi även historien. Bourdieus utgångspunkt var att avslöja elitens maktspel i klassamhället, vilket betyder att hans begreppsapparat är uppbyggd kring en social uppdelning mellan grupper i samhället (Carle 2015). Dessa är svåra att bryta sig ur pga. historiens formande roll. Den som föds som överklass i ett kapitalistiskt samhälle har vid födseln större tillgångar än den som föds som arbetarklass, och därmed ett övertag vilket reproducerar strukturen (Inglis 2012). Det finns dock möjligheter att anskaffa tillgångar och bryta determinismen; det går att vara undantaget. Då denna uppsats undersöker en grupp som utgör ett undantag i strukturen, passar det teoretiska ramverket mycket bra för att undersöka relationen mellan struktur och *agens*.

Habitus kan beskrivas som det självklara och det man tar för givet. Det kommer till uttryck såväl i tankar och erfarenheter, som exempelvis särskilda sätt att gå och prata (Bourdieu et al. 2004). Det senare som visar sig i kroppsliga uttryck, är dock avskalat i den här uppsatsen, eftersom observationer i större utsträckning saknas. Utöver habitus används *ekonomiskt*, *socialt* och *kulturellt kapital*, som alla tre utgör tillgångar som individer använder för att både stanna kvar i sin position i samhället samt för att nå bättre positioner (Bourdieu 1985). Kapitalen har två sidor; förutom den konkreta finns en abstrakt sida – *det symboliska kapitalet* – vilket också ingår i analysen. Bourdieus begreppsapparat har tidigare använts för att förstå integration och migration (se exempelvis Erel 2010; Kelly & Lusic 2006), om än i begränsad omfattning.

4 Bakgrund

Det svenska jordbruket och grönsaksodling

Jordbruket i Sverige sysselsatte år 2013 172 689 personer, varav de flesta var företagarna själva eller familjemedlemmar till företagarna. Mellan 40–50% av alla företagare och respektive partners har en sysselsättning utöver jordbruket⁵ (Elmquist 2014b, ss. 4–5). Antalet jordbruksföretagare minskar i Sverige, år 2016 fanns 62 937 företag, vilket är lite drygt 4000 färre än tre år tidigare (Grönvall 2017, s. 4). Dessutom är mer än 33 % av alla jordbruksföretagare över 65 år (ibid. s. 7). Jordbruket står alltså inför stora generationsväxlingar, samtidigt som fler lämnar branschen. Ungefär hälften av alla företagare äger all mark själva, och resterande arrenderar helt eller delvis (ibid. s. 4). Genomsnittsarealen för åkermark per företag var år 2016 39 ha (ibid. s. 8). Grönsaksodlingen kan dock sägas vara på uppgång. Odlingen utgör en liten del av jordbruksföretagen (se Bilaga 2), men frilandsarealen för grönsaksodling ökar, och antalet företag inom växthusodling har från år 2011 ökat (Johansson 2016, ss. 19–20).

Invandrare i Sverige och i de gröna näringarna

Från och med att andra världskriget började år 1939 övergick Sverige från att vara ett utvandringsland till att bli ett invandringsland (Hultén 2006). Idag är antalet utrikesfödda bosatta i Sverige 1 784 497 personer (februari månad 2016; SCB 2017), och utgör knappt 18 % av befolkningen. Invandrare bor i större utsträckning än inrikes födda i urbana områden, något som har förklarats av arbetsmarknaden, samt närheten till släkt och ”co-ethnics” (dvs. personer från samma etniska grupp) (Hedberg 2010). Av de utrikesfödda på landsbygden är flest födda i nordiska länder och Västeuropa

⁵ Detta gäller företagare med enskild firma, vilka utgör större delen av jordbruksföretagen (Elmquist 2014b).

(ibid.).

Utrikesfödda är underrepresenterade inom jordbruket, både som arbetstagarer och företagare (Hedberg 2010; SOU 2008:56; Elmquist 2014a). Utrikesfödda arbetstagarer inom jordbruk var år 2011 5,5 % och av dessa kom 46 % från EU25⁶ ⁷. På arbetsmarknaden i stort var samma år andelen utrikesfödda sysselsatta 13,7%. Vad gäller företagare inom jordbruk, baserat på Lantbruksregistret⁸ var år 2011 1,6 % av alla företagare utrikesfödda. Av dessa var 84 % födda i Norden eller EU25 (Elmquist 2014a, s. 5). Restande 16% är ca 150 personer.

Politiken i relation till landsbygd, gröna näringar och invandring

Det finns en politisk och social diskurs som ser migrationen som en börda, som ett problem att lösa (Papadopoulos 2012; Jentsch 2007). Samtidigt finns en annan diskurs där migrationen utgör en lösning på ett problem. Enligt Danson (2007), menar FN att immigrationen är en absolut nödvändighet för att de ”utvecklade” länderna ska kunna upprätthålla ekonomin, på grund av den åldrande och krympande befolkningsutvecklingen. Invandringen utgör här en räddning, en syn som återfinns såväl på europeisk landsbygd (Papadopoulos 2012; Camarero et al. 2012; de Lima 2012; Jentsch 2007), som på svensk (Hedberg et al. 2012; Hedberg 2010). I den parlamentariska landsbygdskommitteens slutbetänkande framhålls invandringens effekter på landsbygdens befolkningsutveckling bl.a. som en möjlig lösning för att kunna upprätthålla den arbetskraft som välfärden kräver (SOU 2017:1, s. 63). Allianspartierna skriver i sitt särskilda yttrande: ”Med det tillskott av nya svenskar som kommit till vårt land så finns det nu en potential för många landsbygder att blomstra igen” (ibid. s. 246). Vidare, i det nuvarande nationella Landsbygdsprogrammet beskrivs homogeniteten inom näringen som en av landsbygdens svaga sidor då ”endast 3 % av eleverna på naturbruksgymnasierna har utländsk bakgrund” och ”få personer med utländsk

⁶ Med EU25 menas alla EU-länder utom Rumänien, Kroatien och Bulgarien. Beteckningen används bl.a. av SCB (Elmquist 2014a).

⁷ Däremot är s.k. migrantarbetare – utländsk tillfällig, säsongsbetonad arbetskraft – vanliga inom den gröna sektorn, men det saknas siffror på i vilken grad (Svensson et al. 2012).

⁸ Lantbruksregistret är Jordbruksverkets eget register som samlar lantbrukare som uppfyller minst ett kriterium av följande: brukar mer än 2,0 ha åkermark; brukar sammanlagt minst 5,0 ha jordbruksmark; bedriver trädgårdsodling omfattande minst 0,25 ha frilandsareal; bedriver trädgårdsodling omfattande minst 0,02 ha växthusyta; innehar djurbesättning som någon gång från och med den 1 januari 2011 till och med den 10 juni 2011 omfattade minst 10 nötkreatur, eller minst 10 sughor eller 50 svin, eller minst 20 får, eller 1 000 fjäderfå (Elmquist 2014a:12).

bakgrund bosätter sig på landsbygden vilket begränsar mångfalden” (Jordbruksverket 2016a, s. 47).

Integrationsprojekt

I det förra Landsbygdsprogrammet (2007–2013) var integration ett horisontellt mål såväl på nationell som på EU-nivå. Integrationsarbetet skulle därmed genomsyras i alla aktiviteter inom programmet (Larsson 2015). I nuvarande program har integrationsmålet bytts ut mot icke-diskriminering (Jordbruksverket 2016a). I Jordbruksverkets databas över beviljade stöd till projekt inom Landsbygdsprogrammet 2007–2013 finns 94 träffar på sökordet ”integration” (Jordbruksverket 2017c). Men det är inte bara inom Landsbygdsprogrammet det sker projekt inom grön integration. Som exempel kan följande tre projekt nämnas: Arbetsförmedlingen, Skogsstyrelsen och SLU fick år 2015 i uppdrag av regeringen att genomföra ett pilotprojekt för anställning av nyanlända inom den gröna näringen. Förutom undersökningar genomfördes praktik för asylsökande, studiebesök, utbildningar, grön SFI m.m. (se slutrapporten av Dolling et al. 2017). ”Flykting söker bonde”, projektet som inledde uppsatsen var ett praktikprojekt där nyanlända gjorde praktik hos lantbrukare. Efter en tid startades även en 40 veckor lång utbildning i samarbete med en naturbruksskola. Landsbygdsnätverket genomförde en studie för att ”undersöka hinder och visa på möjligheter med satsning på utbildningar och praktik för nyanlända och asylsökande, inför arbete i det gröna näringslivet” (Nilsson 2016, s. 4).

5 Strukturens och historiens kraft

Idéer som kommer från hemlandet?

Klockan är åtta på morgonen, och vintern är precis på väg att bli vår. Frost smälter i gräset och jag sitter vid grönsaksodlaren Anwar's köksbord medan hans fru Ceylan torkar upp smulorna från barnens frukost. De har precis åkt till skolan. Alla fem. Jag frågar Anwar om han kan berätta om hur det gick till när de startade sin grönsaksodling. Han berättar att han hade tänkt starta en restaurang, eftersom han är utbildad i ekonomi för restaurang. Av samma anledning är han intresserad av grönsakspriser, och upptäckte att grönsaker är väldigt dyrt i Sverige.

... jag tänkte, i Sverige [...] importerar mycket grönsaker ifrån utlandet. Också grönsakspriserna dom är ganska dyr. Efter kom jag på 'okej, kanske det är, kanske det är bättre än kör taxi. Ja, jag ska starta en grönsaksodling. Från Sverige och ekologisk, det är bättre än jag kör taxi.' Därför att jag, vi startade.

Grönsaksodlaren Anwar

Anwar är uppväxt på en gård, och har därför jordbruket i sitt habitus. Som människor kan vi nog alla relatera till känslan av att känna oss bekväma i vissa situationer, och obekväma i andra. De bekväma situationerna tar vi för givna och reflekterar inte över. Det är i vårt habitus som vi känner oss bekväma och det är här som våra nya erfarenheter vävs in (Inglis 2012).

Därför att... jag kunde starta direkt. [...] Men jag behöver mycket erfarenhet alltså. Ibland, jag tänker nej, när mina föräldrarna var ett... varför jag har inte frågat 'vad är det? vad är det?' ja, varför jag lärde inte så mycket, den här tiden? Ibland jag tänker så. Men... ja, det är bra, jag är nöjd.

Grönsaksodlaren Anwar

Anwar kunde starta på en gång eftersom han kunde grunderna, från hans föräldrars stora gård, där det bedrevs odling både på friland och i växthus. Grunden till habitus läggs under uppväxten (Inglis 2012), och det är denna grund som flertalet av mina informanter har stått på under uppstarten av sitt företag. Den har gett dem en oreflekterad självklarhet.

En vecka tidigare, innan jag satt där i köket hos Anwar och Ceylan pratar jag med kompostören Mehmet om hur det kom sig att han startade sitt företag. Vi går runt på anläggningen och han visar mig hur komposteringsprocessen bestående av miljarder maskar går till. Mehmet pratar gärna och är mycket stolt över sitt företag, och väldigt tacksam för masken som är hjärtat i hans verksamhet: ”i världen finns två kan skapa jord: gud och maskar. Om du tror inte på gud, tro på mask” säger han. Det habitus han föddes in i illustreras i följande utsaga:

Mitt efternamn [...] vad betyder är trädgårdsmästare. Vi föds som trädgård, vi är jordbruksmänniskor som förut [...] Trehundra år sedan min familj har börjat med jordbruksbranschen. Vi har så mycket mark i [hemlandet], men östra sidan jag kommer från. Och östra sidan, just nu det är politik grejer. Eftersom man kan inte använda våran marken.

Kompostören Mehmet

Men liksom grönsaksodlaren Anwar hade Mehmet inte tänkt att han skulle syssla med trädgårdsmästeri. Innan han kom till Sverige för femton år sedan jobbade han inom hotell och restaurang som chef. Arbetserfarenheter som är invävda i hans habitus. Alla informanter, utom Tasanee, har jordbruket i uppväxten. Däremot har Tasanee ett jävlaranamma som gjort henne mindre känslig för nya situationer.

Tसानее bor ensam på en gård med alla barn utflugna. Eftersom det är viktigt för Tasanee att avsluta det hon ska i växthusen innan hon gör annat, hälsar jag på henne sent en kväll. När hon startade, för 27 år sedan, visste hon ingenting om odling. Däremot finns förutom driftigheten en holistisk natursyn som menar att hon haft sedan barnsben.

Och naturen, säger inget. Naturen bara ger. Så det där är min ledning i mitt liv. Så jag alltid har funnits i naturen, sen jag var sju år. Oavsett hur hårt det än var där.

Växthusodlaren Tasanee

Jag som barn så intresserad jag av naturväxter. Ört. Mediciner, ogräs. Vild. Där har jag enormt mycket kunskap till det kan man säga. Men jag har aldrig funderat på jag skulle bli grönsakodlare. Men när jag väl ger mig in i det så tyckte jag var väldigt exciting. Alltså det är spännande vad kan jag hitta på.

Växthusodlaren Tasanee

Ovan beskrivs *individens* habitus, som kan ses som ramarna för ens handlande. Men även grupper har ett dito, vilket gruppmedlemmarna delar (Kelly & Lusi 2006), och dessa två nivåer är viktiga att hålla isär. Anwar, Mehmet och Tasanee, som läsaren hittills har bekantat sig med, har sina egna habitus men de delar också ett, nämligen som invandrare. Individer tillhör simultant flera olika grupper (t.ex. mödrar, svenskar, studenter och bönder) vilket både betyder att individens habitus är summan av de olika grupper hen ingår i (Carle 2015), och att habitus kan förändras av nya kontexter. Följaktligen är invandrare inte en homogen grupp, men delar erfarenheten av att ha kommit till en ny plats, Sverige, där man hamnar i situationer som är främmande för sitt habitus. Det gemensamma är att man tvingats förhålla sig till det nya landet, i motsats till individer födda i Sverige som tar platsen och dess kultur för givna.

Invandrarhabitus

Tasanee är både svensk och thai. På hennes julbord finns typisk norsk, svensk och tysk julmat, och så thailändsk mat förstås. Maten på julbordet är symboler för Tasanees erfarenheter. Hon berättar att hon bodde i Tyskland några år, och hon skaffade gården tillsammans med sin norska f.d. man. ”Manskap” kallar hon dem, karlarna. Hon tänder ännu en egenrullad cigarett och reflekterar över de två värdesystemen hon har i sig:

Kulturkrock är enormt stort. [...] Du tittar på mig, fast jag bor här i över fyrtio år, så i grund och botten så har jag thaisystem i mig. Men jag lär mig att sära det. Men sen när det blir krångel nån gång, [...] då kommer den där thai fram säger 'nej, så där accepterar inte jag' den där thaien. 'För att så gör vi inte i Thailand, och det är oacceptabelt, respektlös ställa den krav'. Men den här typ som bo här i över fyrtio år, hon försöker samsa. Att men att 'nej, men lägg av nu. Så tänkte dom här, det gäller du hänger med nu här' – 'nej, det gör jag inte för det är oacceptabelt'. En motstrid.

Växthusodlaren Tasanee

Kelly & Lusi (2006, s. 846) föreslår att man kallar detta för ”multipla habitus”, olika självklara uppsättningar av sätt att tänka och vara på, med särskilda kompletta ramverk av normer och värden. Att ha ett invandrarhabitus

är att ha erfarenheten av att tvingas förhålla sig till nya ramar, något som kompostören Mehmet berättar om:

Men det är svårt att vara utlänningar [...] problemet inte med... rasism, problemet med språk, med utbildning. Det tar lång tid. Om man föds här, det är jättebra, men om man kommer samma som jag kom till Sverige 27 år gammal. Då man måste lära systemet, man måste lära kultur, man måste lära människor. Vad dom tänker. För att vi har ett annat kultur.

Kompostören Mehmet

De omöjliga tankarna – *sense of the position*

Svampodlaren Yusuf är en man med pondus och alerta ögon. Jag intervjuar honom vid köksbordet på företagets kontor som ligger ovanpå svampodlingen i en stor industrilokal. Teven står på i bakgrunden med nyheter på ett språk som jag inte förstår. Han har förutom familjemedlemmar ett par anställda, och det går bra för företaget. Han beskriver det som att svampodlingen mest är något som hänt honom:

Nej jag hade aldrig tänkt att odla någonting här i Sverige. Jag hade, jag ville göra några andra saker och sånt, men jag kom bara plötsligt att börja odla någonting här i Sverige alltså.

Svampodlaren Yusuf

Jag har jobbat på restaurangbranschen i sjutton år [...] jag kände en kille som bodde [utanför stan] och odlade [svamp]. Jag sa jag ville starta en liten restaurang här eller något sånt, han sa 'kan det vara intressant att du odlar [svamp]?' Men jag sa 'men jag kan inte göra det här'.

Svampodlaren Yusuf

Även Yusuf har jordbruk i sitt habitus, men han hade inte tänkt tanken att odla i Sverige. Istället jobbade han i restaurangbranschen som egenföretagare, som tillsammans med butiksbranschen är den vanligaste sektorn bland utomeuropeiska invandrade småföretagare (Hedberg et al. 2012, s. 138). Egenföretagandet är också en del av honom, jag frågar honom varför han vill vara egenföretagare:

YUSUF: Men jag... det är inte svårt, för mig alltså, det är inte svårt att jobba hos någon annan. Jag vill lite själv, jag vill göra mitt eget jobb alltså.

MARTINA: Vill du jobba för dig själv eller vill du bestämma själv?

YUSUF: Jag vill bestämma själv också, jag vill jobba för mig själv också, jag vill bestämma själv faktiskt. Jag är lite sån här person alltså (skratt).

MARTINA: (skratt).

Eftersom habitus är oreflekterat och består av historiska premisser som tas för givna, förväntar sig individen det som är möjligt. Det betyder att vissa idéer är omöjliga att tänka, eftersom de är utanför det man tar för givet (Inglis 2012). Vad Yusuf säger i citaten ovan är ett exempel på hur själva företagandet inte utgör något problem, men svampodlingen, det var något han inte trodde att han kunde göra. Han kunde starta en restaurang, dels då han hade jobbat inom restaurang, och dels eftersom det finns en förväntan om att invandrare startar restauranger eftersom det redan finns många invandrare i branschen. Detta kallar Bourdieu för individens ”känsla av positionen” (*sense of the position*, med hänvisning till Erving Goffmans *sense of one's place*) i det sociala utrymmet. Det är ett uttryck för hur individen ”vet sin plats” som medlem av en grupp som är hierarkiskt ordnad i den sociala strukturen (Bourdieu 1985, s. 728)⁹.

I det oreflekterade och i de för givna tagna premisserna ligger även det sunda förnuftet (Inglis 2012), och här är Tasanees två habiti intressanta. Det hon gör när hon pratar om de thailändska och svenska kulturskillnaderna i henne själv, är att reflektera över sina habiti. Hon har tydligt kvar sitt thailändska sunda förnuft eftersom hon reagerar genom att inte acceptera det som går emot det, men det är inte längre oreflekterat. Hon har ställts inför händelser som provocerar fram en medveten begrundan över vad hon tar för givet (jmf. Reay 2004, ss. 437-8).

Istället för att hitta sin egen plats, och göra uppror mot gruppens position i den sociala strukturen, internaliserar individen den sociala hierarkin, vilket manifesteras genom inom vilka ramar individen anses sig kunna handla, ramar som individen tar för givet (Bourdieu 1985), mao. habitus. Att de gröna näringarna är så etniskt homogena, med endast 1,4 % av jordbruksföretagarna födda utrikes (varav de flesta är från EU och Norge) (Jordbruks-

⁹ Positionen gruppen har i den sociala strukturen (och även positionen individen har i gruppen) är hierarkiskt ordnad, gentemot andra grupper. Det betyder att medlemskap i olika grupper ges olika status. Makt, hos Bourdieu, är dels att inneha kapital, men även att kunna bestämma vilka tillgångar som värderas och hur de värderas, och detta sker högst upp i hierarkin, *inom* de olika grupperna, samt *mellan* de olika grupperna. Ju högre upp i hierarkin, desto fler handlingsmöjligheter och fler möjliga idéer att tänka, dvs. större utrymme för agensen (Kelly & Lusia 2006).

verket 2014a) kan då förklaras genom att vissa grupper strukturellt¹⁰ utestängts från näringarna historiskt. Så länge homogeniteten inte bryts kommer de gröna näringarna inte att vara ett alternativ för bl.a. utomeuropeiska invandrare eftersom strukturen inte tillåter det. Men individer kan ändra strukturen, och det är här Bourdieus begreppsapparat blir verkligt användbar.

Förflyttning i den sociala strukturen: det omöjliga blir möjligt

MARTINA: Ja, känner du nån [annan invandrare i gröna näringarna]?

MEHMET: Inte jag... Det är som jag sa, många som är restaurang, pizzeria och sån grejer. Det är inte som jag känner, iallafall i min släkt. Vi är ganska mycket här, nästan fyratusen, människor som bor min mamma och far, pappasidan och samma by, bor i Sverige [oklart vilken grupp han syftar på], ingen av dom gör sån jordbruksbranschen. Vi är första. Det är så (skratt).

Kompostören Mehmet

Ingen av mina informanter känner någon invandrare som sysslar med jordbruk. Mehmet, Yusuf, Anwar och Tasanee utgör undantag i strukturen, de har ändrat sin sociala position, och därmed även sin känsla av positionen. Genom deras förflyttning ändras även det tagna för givna för andra med invandrarhabitus i deras närhet, eftersom en ny möjlighet uppvisas. Grönsaksodlaren Anwars kompisar låter Anwar agera förste man för att se om det kan fungera att syssla med odling istället för att köra taxi:

Nej, det är mina kompisar dom... när jag startat dom intresserar, flera är intresserar, vi skulle samarbeta. Men första året 2014, vi förlorade, alla 'nej, nej, vi vill inte' (skratt). 'Nej, det är bättre vi kör taxi! [...] det är inte bra för grönsaker i Sverige, man kan inte odla!' [...] Och dom vill inte, okej. Men just nu dom, så småningom intresserar. [...] fem, fyra stycken dom tittar på. 'Jaa. 2017, vad ska bli?' Hösten vi får se (skratt). Jag hoppas ska bli bra.

Grönsaksodlaren Anwar

Det är mer eller mindre svårt för individer att röra sig mellan olika kontexter, beroende på hur ens habitus ser ut (Inglis 2012). Tasanee har sedan ungdomen vägrat låta sig inordnas i begränsande kategorier. Hon har själv

¹⁰ Det strukturella exemplifieras kanske bäst genom den förhärskande synen på jordbrukaren som någon som ärver både yrke och gård (se bl.a. Borgström & Ekman 1992). Andra strukturella ramar som begränsar individen är t.ex. integrationspolitik och de ekonomiska förutsättningarna för att få lån för aktiviteter på landsbygden.

bestämt vilken kategori hon tillhör, något som kommer upp flertalet gånger under vårt samtal, bl.a. som orsak till att hon började med sin odling:

Och det är just den här, att man, du vet, när arbetsförmedlingen uttalar sig 'som invandrare har du inte en chans, just för tillfället det är så många svenskar också arbetslösa' [...] Man hör hela mening, men man kapar bort allt. Den som är kvar, vad är det tror du? [...] 'Som invandrare har du ingen chans!' Det är den som går in i huvudet. Och det är det, just den där då, jag ska bevisa mig själv.

Växthusodlaren Tasanee

Hur Tasanee blev mottagen på arbetsförmedlingen visar hur ens position påverkas av individens egna erfarenheter i samspel med omgivningens förväntningar. En individ med ett annat habitus än Tasanee skulle kanske ha accepterat situationen och tagit sin a-kassa med en känsla av hopplöshet. De nya erfarenheter som vävs in i habitus kan resultera i likväl ökad som minskad agens beroende på vilka förväntningar de ger individen. Tasanee å andra sidan sade upp a-kassan och bestämde sig för att bevisa för sig själv att hon visst har en chans. Så hon köpte fröer och spadar, lånade böcker på biblioteket om odling och sen åkte hon hem och grävde i åkern.

Sur! Jag blev sur, jag blev förbannad. Jag är invandrare, jag har ingen chans! Visst fan har jag det! Även när jag är ordblind, så ska jag ha en jävla chans. Och det var det som drivde.

Växthusodlaren Tasanee

Informanternas habitus gjorde det omöjligt att se sig själva som jordbrukare. Men av olika slumpartade händelser väcktes tanken hos informanterna. Detta kan med tanke på resonemanget ovan verka omöjligt, eftersom individen förväntar sig det möjliga. Hur det är att vara invandrare i Sverige beror till viss del på hur inrikes födda ser på invandrare och på hur den svenska samhällsstrukturen ser på invandrare. Men det beror även på vilka erfarenheter man bär med sig, för vi talar om en otroligt heterogen grupp med många olika erfarenheter. I informanternas fall förekommer bl.a. en självklarhet från barndomen som är större än de strukturella ramarna för dem i Sverige. Hur det egentligen går till när individer flyttar sina positioner och går från en position till en annan ska nästa avsnitt avhandla. Med hjälp av Bourdieus tre kapital (Bourdieu 1986, s. 243) kommer läsaren i nästa avsnitt att få en inblick i hur informanterna har gjort för att förändra sitt habitus och position, samt träffa Djamal och Ibrahim.

6 Starten och Kapitalen

... it must never be forgotten that this status, and the habitus that is generated within it, are products of history that can be changed, with more or less difficulty, by history (Bourdieu 1985, s. 739).

Ibrahim och kapitalens dubbelhet

På integrationssamordnaren Djamals kontorsvägg hänger ett diplom som han har fått ta emot av kungen för sitt arbete med integration i de areella näringarna. Jag tillbringar en förmiddag med honom, och vi åker ut till en plantskola för att jag ska få prata med Ibrahim. Han är en man i femtioårsåldern med nära till skratt, och står och jobbar med marktäckning för några bärbuskar när vi kommer dit. Solen skiner och Djamal säger till mig att det borde vara en mänsklig rättighet att få arbeta så här, med kroppen, utomhus. Ibrahim kom för ett par tre år sedan som kvotflykting¹¹ till Sverige. Han valde Sverige eftersom han trodde att det skulle passa honom. Till skillnad från mina andra informanter var det självklart för honom att fortsätta att försörja sig på jordbruk när han kom till Sverige: ”Det är nånting som jag har sysslat med, vill jag helst fortsätta med den också, som jag kan. Som jag tycker om också”. Lantbruket har gått i arv i familjen: de odlade grönsaker, kryddor och bomull för försäljning och hade djur för husbehov.

Nu har Ibrahim ett jobb, och kan stå på egna ben i Sverige. Men fram tills nu har han behövt stöd av samhället, och planen på att bli egenföretagande

¹¹ Kvotflyktingar är en benämning för de människor som enligt FN:s flyktingorgan UNHCR bedöms inte kunna återvända till sitt hemland, och heller inte kunna stanna i det landet de uppehåller sig i. De får då vidarebosättning i ett tredje land. Varje år ger Sverige ett visst antal av dem som behöver vidarebosättning uppehållstillstånd. Kvoten bestäms av regering och riksdag, medan UNHCR presenterar individer i behov av skydd för Migrationsverket. År 2016 tog Sverige emot 1 900 kvotflyktingar. Målet för 2017 är 3 400 personer. Många kommer att vara syrier (Migrationsverket 2017).

grönsaksodlare är fortfarande bara en plan. För att han, likt Anwar, Tasa-nee, Mehmet och Yusuf ska kunna nå sitt mål behöver han ändra sin position i den sociala strukturen. Ett sätt att ändra denna är genom att omvandla, och skaffa, tillgångar. Tillgångarna benämns som kapital, och delas in i tre huvudgrupper: socialt, ekonomiskt och kulturellt (Bourdieu 1986, s. 243). Dessa kapital har både en abstrakt och en konkret tillämpning. Den konkreta användningen av ett givet kapital är till exempel att använda pengar som betalningsmedel. Den abstrakta användningen blir istället användning av ett kapital som ett symboliskt kapital (Bourdieu 1999, s. 97; Bourdieu 1986, s. 243). Pengarna blir här, om de innehas av en individ i stora mängder, ett symboliskt kapital som ger en högre status eftersom samhället tillskriver rika personer framgång¹². Kapitalen värderas och görs meningsfulla i kontexten av habitus, och habitus ser annorlunda ut beroende på ens position i den sociala strukturen (Kelly & Lusi 2006). Det symboliska kapitalet kan vara vad som helst som signalerar att en individ har ett kapital som ger status i en viss kontext (Bourdieu 1985). Inom exempelvis en grupp som syndikalisterna¹³ tvivlar jag på att en förmögenhet av pengar är ett symboliskt kapital, antagligen har det motsatt effekt – en förmögen individ inom syndikalisterna har förmodligen låg status.

Vidare bestäms den sociala strukturen av distributionen av kapital individerna emellan (Bourdieu 1983), vilket betyder att informanterna inom ramen för sitt habitus måste omvandla och tillskansa sig kapital för att nå en ny position i den sociala strukturen. Detta fungerar också åt andra hållet, möjligheten att ackumulera kapital bestäms av ens position – en redan hög position i den sociala hierarkin ger ett övertag. Många kapital är platsbundna, till exempel kulturellt kapital som språk och det sociala kapital som grannar kan utgöra. Andra, som det ekonomiska, är inte platsbundna.

¹² Ytterst är dock pengar endast ett symboliskt kapital, eftersom mynt och sedlar enbart har ett värde för att vi gemensamt tillskriver dem ett värde. Slutade människor att ha tillit till pengars värde skulle de också sakna värde. Detta gör inte pengar till ett dåligt exempel, eftersom många kapital faktiskt går att använda eftersom andra tillskriver dem ett värde. I vardagen använder vi oss däremot av kapital, så som pengar, både på ett abstrakt och ett konkret sätt, varför det är lämpligt att tala om kapitalets två sidor.

¹³ Syndikalisterna är en socialistisk utomparlamentarisk fackföreningsrörelse som har som mål att varken stat eller kapitalist ska äga produktionsmedlen, utan det ska istället fackförbunden själva göra (Nationalencyklopedin 2017b).

Pengar som verktyg och symbol

Ibrahim berättar att han kommer att behöva hjälp med pengar för att starta sitt grönsaksföretag, och att han kommer att låna av släkt och bekanta. Pengar är möjligt att förflytta över geografiska gränser, vilket betyder att det sociala kapital, dvs. nätverk och relationer med människor (Bourdieu 1986), som han har byggt upp i hemlandet fortfarande är värdefullt i Sverige. Han kan nämligen omvandla det sociala kapitalet till ekonomiskt kapital, genom att nyttja sina relationer för att anskaffa pengar. Det ekonomiska kapitalet kan sedan användas konkret som ett startkapital i företaget. Därefter kommer det ekonomiska kapitalet även att kunna användas som symboliskt kapital, exempelvis genom den aktning som han får som företagare.

Grönsaksodlaren Anwar hade samma strategi. Han föredrar, liksom Ibrahim, att låna pengar av slakten eftersom det är lån utan ränta. Inom islam är det viktigt att inte utnyttja den som behöver pengar, vilket bankerna gör med räntan, förklarar Anwar. Det kräver alltså ett socialt kapital för att inte behöva ta ett lån på banken, men för att nyttja banken och låna av den, krävs såväl symboliskt som kulturellt kapital. Det kulturella kapitalet syftar till kunskap om, och tillgång till, kulturella företeelser, i bred mening. Här samsas det kulturella *förkroppsligat* såsom språk och kunskaper om exempelvis samhälle, jordbruk eller ekonomi; det kulturella *objektifierat* som böcker, tavlor, instrument och maskiner; och det kulturella *institutionaliserat* – certifikat, betyg och andra dokument som är erkända som bevis på förkroppsligat kulturellt kapital (Bourdieu 1986).

TASANEE: Och det är just den här, samtidigt som man startar en, en lantbrukprodukt när man är kvinna då. Det är inte alltid så lätt. Med banken, med allt den där... man måste lära sig teknik, man måste lära sig att våga. Och inte...

MARTINA: Vad är problemet med banken till exempel?

TASANEE: Ja, det är du ska köpa en gård, du ska låna pengar. Du... hur ska du bära dig åt för att få banken att bli intresserad i dig, vilket projekt du har och... du vet. Massa såna grejer. Det är nästan ekonomutbildning som saknar. I grund och botten. Har man med den lite grann, det är solklart, det är jättestor hjälp.

Växthusodlaren Tasanee

Banken behöver se det symboliska kapitalet som låntagaren har, för att bedöma om låntagaren verkar vara trovärdig. Det kan handla om förkroppsligade kulturella kapital som att kunna tala ett ekonomiskt språk, eller objektifierade som att vara rätt klädd, eller att vara man, som Tasanee antyder.

Även kompostören Mehmet berättar om vikten att kunna presentera sin idé för banken:

Yes, lån det var pengar var jätteviktig och svårt för mig för att det är så svårt att presentera till finansieringar. För att finns ingen som den grejer [...]. Vi gjorde en bra presentation. Den grejer är vi börja, samma som jag berätta till dig från Charles Darwin till anläggningar i Amerika, video, och den jorden är viktig för människorslivet. Och sen vi visat att stor återförsäljaren intresserat. Det är därför det blev lite, lättare, för att låna pengar.

Kompostören Mehmet

Har man inte språket, blir det svårt att presentera sin idé. För Anwar som omvandlade sitt sociala kapital till ekonomiskt var det inget problem eftersom han inte behövde presentera sin idé för någon som inte redan litade på honom. Men däremot menar han att språket gör det svårt för honom att prata med myndigheter, han säger att även om han kan förklara sig och förstår när han läser så kan han inte prata ordentligt. Språket är ett platsbundet kulturellt kapital, så all språklig kunskap man har samlat på sig får ett annat värde vid en geografisk flytt över språkliga gränser.

Ryggsäcken och institutioner

Det platsspecifika kapitalet har exemplifierats som en ryggsäck som innehåller immigranternas kulturella kapital såsom språkkunskaper, kunskap om normer och livsstilar samt yrkeskvalifikationer (Erel 2010; Kelly & Lusia 2006). Värdet av ryggsäckens innehåll ändras under flytten från hemland till det nya landet, och Kelly och Lusia menar att invandraren måste förhandla om värdet av exempelvis sin utbildning, med institutioner och människor i det nya landet. Värdet på kapitalet sjunker eftersom personens kontext förändras: på ens gamla habitus läggs ett invandrarhabitus. Precis innan jag och Djamal ska åka från Ibrahims arbetsplats ber Ibrahim Djamal om hjälp med lite papper. Han har fått brev från svenska myndigheter som han inte kan läsa, eftersom han inte har lärt sig svenska, och hans egen arabiska har inget värde när brevet är skrivet på svenska. Med tiden skaffar sig den invandrade mer kulturellt kapital, vilket sedan går att använda för att förflytta sig i den sociala strukturen. Ibrahim, som har varit i Sverige under kortare tid än de andra, saknar naturligt det platsbundna kulturella kapital som Tasanees 40 år i Sverige har ackumulerat. Bourdieu menar att ackumulation av alla typer av kapital tar tid, eftersom det bygger på någon sorts

arbete¹⁴, arbete utfört av individen själv, eller historiskt arbete som ligger i det habitus individen föds in i (Bourdieu 1986).

Att känna till vilka institutioner som finns i samhället är också en typ av platsbundet kulturellt kapital. Både kompostören Mehmet och svampodlaren Yusuf har fått hjälp av kommunen att hitta en lämplig lokal för deras verksamheter. Båda två har bakgrund inom restaurangbranschen, och har kunnat använda en hel del kulturellt kapital de samlat på sig där.

MARTINA: [...] hur funkar det, jag tänker, med livsmedelslagar och sånt dära, är det krångligt att förstå eller har det funkat bra?

YUSUF: Nej jag har... restaurangbranschen den är ännu krångligare och ännu svårare. Jag har jobbat på restaurangbranschen förut alltså och här, det finns inte så många krav här heller alltså. Vi har certifikat, vi är godkänd från miljökontoret och sånt alltså, lokalenheter och sånt alltså. Det var inte så svårt att börja alltså.

Svampodlaren Yusuf

Grönsaksodlaren Anwar däremot, som varit en kortare tid i Sverige har mindre kunskap om vart han ska vända sig. Detta och rådgivningsfrågan kommer upp flera gånger under vårt samtal:

Ja. Jag har inte, jag vet inte, vem som ska hjälpa eller rådgiva mig, vad ska man göra. Ja. Ledning. Och det är jätteviktig ny, nybörjare. Ledning. Första året jag visste inte klimat, och vatten. Vi förlorade.

Grönsaksodlaren Anwar

Däremot så har Anwar skaffat bygglov från kommunen för att bygga hus, och berättar att han fick tillstånd av länsstyrelsen för att gräva en damm för att magasinera vatten. En paradox, kan tyckas, som jag frågar honom om:

Ja okej, jag fick, jag frågat grannar. Vi har... jag min granne i... väldigt snäll, dom är jättesnäll. [...] dom hjälper inte jobbet, men dom ger bra förslag, 'du kan kontakta med här, och hit och dit...' och så. Det är jättebra för mig. Och jag är ny i området, och ja. Jag har kontaktat med många... svenskar i området. Och dom också intresserar min odling.

Grönsaksodlaren Anwar

Anwar använder således det sociala kapital han har i form av sina grannar för att nå kunskap om hur han ska orientera sig bland myndigheter.

¹⁴ Detta syftar alltså till arbetets breda betydelse, inte enbart lönearbete.

Ingen av de tillfrågade har någon typ av stöd från EU¹⁵. För Tasanee är det ett aktivt val och en stolthet (något som hon använde på förpackningarna tidigare: ”Vi driver Gården utan EU-BIDRAG”), medan Anwar inte känner till systemet. När jag frågar svampodlaren Yusuf om han fick någon hjälp av myndigheter under uppstarten svarar han:

YUSUF: Ingenting, ingenting. Jag har inte fått någon hjälp från någonstans. Jag försökte, jag har kontaktat med länsstyrelsen, och dom har, dom sa att dom kan hjälpa men jag fick ingen hjälp från dom faktiskt. Nej. [...] Dom har bidrager och sånt som man kan få, EU-bidrager, men det har jag inte fått.

MARTINA: Det måste man ansöka om.

YUSUF: Man måste ansöka men jag, det var svårt alltså. Dom sa du kan inte få... dom hade krånglat hela tiden och sånt och jag orkade inte hålla på alltså.

Svampodlaren Yusuf

Vem känner till kålbladsstekeln?

För flera av informanterna har det varit svårt att hitta försäljningskanaler, något som dock verkar vara en utmaning för alla inom näringarna. Vad gäller grönsaksproducenter, till exempel, så berättar både Tasanee och Anwar att det är två stora grossister i södra Sverige som i princip kontrollerar marknaden. Tasanee sålde i början sina grönsaker till en lunchrestaurang i en större närliggande stad. Med tiden ökade dock hennes kulturella förkroppsligade kapital, i form av odlingskunskap, och detta kombinerat med det sociala kapitalet som krögarens kontaktnät utgjorde skapade ett symboliskt kapital. En dag sa lunchkrögaren till henne att han inte ville ha hennes grönsaker, eftersom de inte längre var för lunchrestauranger utan för lyxrestauranger. Tasanee berättar vad de sa till henne på lunchrestaurangen:

'Nej, men du vet jag känner kompis, och kompis känner kompis, och... så du ska inte sälja mera till mig. Det blir så orättvis. För att vi ser du börjar, du kan odla' säger dom till mig då. Sen kort efter det så löper av sig själv med journalist, tidning, [...] Och då började [gården] växa då.

Växthusodlaren Tasanee

När hon började sälja till lyxrestaurangen blev det ett prestigefullt symboliskt kapital som hon kunde omvandla till ekonomiskt kapital. Tasanee hade lärt sig själv om odling från början, på plats. Grönsaksodlaren Anwar å

¹⁵ Det finns flertalet möjliga stöd som informanterna skulle kunna söka inom ramen för jordbruksstöden, exempelvis gårdsstöd och ekologisk produktion, men även företagsstöd inom Landsbygdsprogrammet (Jordbruksverket 2017a; Jordbruksverket 2017b; Jordbruksverket 2016b).

andra sidan, stängas med andra problem. Han vet hur man odlar grönsaker, men han måste komplettera sitt odlingskapital med platsspecifik kunskap om de lokala odlingsförutsättningarna.

När jag ringer Anwar för att bestämma en tid för intervju ber han mig att hjälpa honom med information om växtskydd. Jag tar med mig en grundläggande bok i växtodling till honom, och när han får syn på en bild av kålbladsstekeln lyser det till i ögonen och Anwar säger:

Ja det är kålbladstekel. Förra året dom gjorde mycket problem med min odling. Od-lade salladskål, dom skadade... ungefär åttio procent, dom... jag frågade lokalbönder, 'vad är den flugan?' [...] Dom förstod inte, dom vet inte. Jag frågade flera bönder, dom sa 'ja, nej, jag vet inte det vilken insekter'.

Grönsaksodlaren Anwar

Han använde sitt sociala kapital, sina grannar som också är bönder, för att skaffa ett större platsspecifikt kulturellt kapital. Problemet var att grannarna inte odlar grönsaker, utan klassiska jordbruksgrödor för Sverige som vall, vete, korn osv. Även om Anwar har god kunskap om grönsaksodling, så törstar han efter kunskap om de lokala skadedjuren och klimatet. Sådan kunskap är ett exempel på platsspecifikt kulturellt kapital, som ofta har förts vidare som en "tyst kunskap" (se exempelvis Borgström & Ekman 1992) från generation till generation av lantbrukare. Han berättar också om hur hans tidigare kunskap om bevattning inte var tillämpbar i Sverige:

Jag trodde som min hemland 'okej, jag samlar vatten och pumpar ut bara [...] mellan raderna' [...]. Men... ja, det är vi kunde inte. Efter vi har, jag har köpt en bevattningsmaskin med sprutan. [...] i Sverige i landsbygden är mycket bättre än min hemland. Till exempel tekniker. [...] Traktorer, maskiner och till exempel sån bevattningsmaskin. Dom är väldigt bra.

Grönsaksodlaren Anwar

Förutom att citatet ovan visar hur viss kunskap är platsspecifik, tangerar det också en aspekt som Djamal lyfter när vi sitter i bilen på väg ut till plantskolan där Ibrahim jobbar. På många platser är jordbruket inte teknifierat i samma skala som i Sverige. Djamal har erfarenhet att när man kommer till Sverige så är inte jordbruksbakgrunden något man framhåller under etableringsfasen, eftersom det finns en viss skillnad i status mellan yrket i hemlandet och i Sverige. Djamal berättar att det för en del nyanlända är svårt att förstå vad jordbruk i Sverige innebär. Men att få använda innehållet i sin

ryggsäck av kulturellt kapital även i Sverige gör det enklare att anpassa sig till den nya kontexten.

Symboliskt kapital: självförtroende

Den abstrakta aspekten av kapitalen som det symboliska kapitalet utgör kan öka individens självförtroende och därmed agensen, åtminstone i några av mina informanternas fall. Kapitalen vi förfogar över bör ses i kontexten av habitus (Kelly & Lusia 2006) och på gruppnivå tillhör mina informanter samma invandrarhabitus. Att byta kontext för habitus genom att flytta till ett nytt land, kan vara svårt av många olika anledningar. Jag frågar svampodlaren Yusuf om varför han tror att det är så få invandrare inom branschen, och då pekar han mot självförtroendet: ”Jaa. Jag vet inte faktiskt, vi har, jag tror dom är lite, vad ska men säga alltså, dom vågar inte alltså. Dom har inte så mycket självförtroende”. Kompostören Mehmet beskriver det så här:

Och sen jag blev så ledsen, och det är svårt för mig att passa i Sverige. Jag har bra utbildning i [hemlandet], jobbat hotell och restaurang som chefen. Och jag hade bra grejer, men när jag flyttat Sverige, det blev så, jag blev som zero, som noll.

Kompostören Mehmet

Mehmet började jobba på pizzerian hans pappa byggt upp, och så småningom växte hans plan på eget företagande inom gödselbranschen till realitet. Att göra denna resa är i sig agens, och ger självförtroende. Men den symboliska sidan av det kulturella kapitalet spelar också en betydelsefull roll. För Mehmet är det viktigt att visa upp hans diplom från Regionförbundet som gav honom ett pris för hans företagsamhet. Det är även viktigt med KRAV-certifikatet. Det symboliska kapitalet ger en viktig *åtskillnad* (Bourdieu 1985, s. 731) mellan honom och andra, något som resulterar i fler handlingsmöjligheter och självförtroende. Även i mitt samtal med integrationssamordnaren Djamal och plantskolearbetaren Ibrahim lyfts det institutionella kulturella kapitalet fram som en framgångsrik faktor för agensen. Ibrahim har gått en vuxenutbildning där bl.a. körkort för motorsåg och röjsåg ingick. Genom att deltagarna fick det symboliska kapitalet körkortet utgör blev de också anställningsbara inom den gröna sektorn i kommunen. Det symboliska kapitalet kan dock på inget sätt vara den enda källan till agens för individen, utan samspelar med de andra kapitalen inom ramen för habitus, och dess kontext.

Fick en bra bostad, och sen skola, och sen kontakt med arbetsförmedlingen, och sen första praktik ute på en ö. Och sen projekt [...] Han har växt väldigt mycket. Precis som hans grönsaker [...] Och det gav honom självförtroende och... sen bekräftelse på, det är 'jag kan!' Ja. Och sen erbjudande på den här långtidsutbildningen på fyrtio veckor. Och inkluderat tre månaders praktik och det var här [...]. Och [ägaren till plantskolan] såg att han var bra.

Integrationssamordnaren Djamal

När Ibrahim väl kom till Valdemarsvik var det den lokala samhällsstrukturen som gav honom möjlighet att öka sina kulturella, sociala och ekonomiska kapital, både av symbolisk och konkret typ, genom skolan, praktiken och ytterligare utbildning. Dessa har han sedan kunnat omvandla till ekonomiskt kapital genom att bli anställd på plantskolan. Hans ökade kapital har också gett honom möjligheten att göra upp planer för hans framtida grönsaksodling, genom att ge honom mer agens.

Så vad har man vunnit? Jag och Tasanee pratar visserligen om ett allvarligt ämne, men så säger hon: ”jag brukar skoja ’skulle jag dö i växthuset dör jag i alla fall lycklig’”. Det hon har byggt upp på gården är hennes livsverk, och hon försöker hitta alternativa sätt att låta den tysta kunskapen, och själva infrastrukturen, leva vidare då inget av hennes barn vill ta över. Hon har arbetat ihop alla typer av kapital på gården, som hon gärna vill att någon ska få ta del av och använda. Anwar, som precis har kommit igång, berättar om sina viktigaste vinster:

... mina barnen [...] dom känner natur. Och jag känner mig en bra, en bra grej, [...] Jag bara jobbar mina... grönsaksodling, närmare huset, ja. Mina barnet vill komma till mig, dom kan komma direkt. Efter jobbet jag kan komma direkt, till exempel, nu jag har bra, jag har bra kontakt med familjen. Och när jag kör taxi, [...] klockan sex på morgonen köra ut, och klockan sju på kvällen kom tillbaka [...] när jag kommer hem, jag var trött, jag kan inte leka med barnen! Ja. En dag min dötter sa 'ja, pappa vi behöver inte så mycket pengar. Du måste bara stanna lite... lite mera i hemma'. [...] Jag och min fru vi diskuterat, vad ska vi göra. Efter vi startade. Det är bra, det är bra. Det är jättebra. Vi hela tiden, till exempel sommaren, vinter, jag närmare familjen.

Grönsaksodlaren Anwar

Kompostören Mehmet är väldigt stolt över det han gör, och har planer på att utveckla verksamheten. Svampodlingen är inte det viktigaste för Yusuf, men han är ganska nöjd med den. Det går bra för honom och vi återkommer

flera gånger till att han har kapaciteten att öka produktionen, men att det inte behövs just nu. Hur det ska bli för Ibrahim får framtiden utvisa, men just nu verkar han glad. Och han vill absolut bo kvar i den kommunen han bor i nu. Han har skaffat två odlingslotter där han ska experimentera med grönsaker från hemlandet, för att se om det kan vara något han kan odla och sälja i framtiden.

7 Slutord

Tillbaka till förutsättningar, utmaningar och vinster

Bourdieu menar att ”the winners tend to keep winning and the losers tend to keep losing” (Inglis 2006, s. 221). Den här uppsatsen har beskrivit hur några individer har börjat vinna, även om strukturen talat emot dem. Informanterna i uppsatsen är anledningen till varför Bourdieu skriver ”tenderar”. Med det sagt menar jag inte på något sätt att företagande inom gröna näringarna är ”Marabou choklad”¹⁶, dit alla strävar efter att etablera sig. Själva vinsten består istället i att växa som människa genom att göra något man inte trodde att man skulle kunna göra, något som var utanför ens *sense of the position*. Syftet med denna explorativa uppsats var att undersöka vilka faktorer som påverkar utrikesfödda i deras företagande inom de gröna näringarna. För att uppnå syftet ställdes frågor om förutsättningar, utmaningar och vinster.

Den första frågeställningen berörde vilka förutsättningar företagarna haft. Det är omöjligt att i denna typ av studie *säkerställa* förutsättningar, däremot har vissa saker urskilt sig som teman värda att uppmärksamma. Alla informanterna alla delar ett habitus som gett dem en självklarhet under uppstarten av sina företag, i form av jordbruksbakgrund i familjen hos flertalet, och en kärlek till naturen hos Tasanee. De har dessutom haft användning av tidigare erfarenheter av företagande, främst inom restaurang då detta är en vanlig bransch för utomeuropeiskt födda företagare. Alla delar även en driftighet.

¹⁶ Ett uttryck jag lärt mig av Djamel som betyder ungefär samma sak som ”en dans på rosor”.

Att invandra påverkar en omedelbart då en kontext byts mot en annan. Det kulturella kapitalet i ryggsäcken, förkroppsligad och institutionaliserad kunskap, omvärderas i det nya landet. Mehmet berättar om hur han kände sig som zero, som noll. Det tar tid att lära om, men med tiden kommer ny kunskap för den som arbetar på att införskaffa den. Tasanee har med tiden börjat reflektera över sina två värdegrunder, där hon beskriver en inre strid mellan sitt thaisystem och sitt svenska system. Hon rör runt i det som hon tidigare tagit för givet. Vad en kan göra och inte, detta är ramar som sätts likväl av individens historia som av samhällets förväntningar och historia. Genom att själv göra något som inte förväntades av varken honom själv eller samhället, har Anwar planterat frön i huvudena på sina taxikörande landsmän.

När det gäller den andra frågeställningen om utmaningar och hur dessa hanteras finns några konkreta utmaningar som informanterna har vittnat om. En är pengar. Hos informanterna finns i huvudsak två strategier som båda vilar på tillit. Att låna pengar av familj och bekanta, något som föredras främst bland de muslimska informanterna; och att ta banklån. Det senare kräver ett symboliskt kapital bl.a. i form av språk och förmåga att presentera idén, utmaningar i sig. En annan utmaning är att hantera den ringa kännedomen om den svenska samhällsapparaten. Här utgör välvilliga grannar en tillgång för Anwar. I andra fall kan de dock vara otillräckliga, som incidenten med kålbladsstekeln illustrerade. Informanternas tid i Sverige skiljer sig från 3–40 år, och med tiden kommer kunskapen. Samhället kan dock hjälpa till att förkorta arbetet med kunskapsinhämtning, som exemplet med Ibrahim visar.

Den tredje och sista frågeställningen handlade om vad informanterna vunnit på att etablera sig i de gröna näringarna. Svaren skiljer sig delvis åt. Ett exempel är att Anwar fått mer tid med familjen, och hans barn en närhet till naturen, medan Tasanee har arbetat upp en enorm kunskapsbank. Dock delar alla informanter en yrkesstolthet som inte fanns där under tidigare yrken i Sverige.

Framtiden

En explorativ studie bör leda till nya frågeställningar. Jag hoppas att resultatet kan inspirera till att ta upp någon tråd att nysta vidare i. Exempelvis

skulle en undersökning av hur myndigheter, organisationer och rådgivningsaktörer tillsammans skulle kunna arbeta för att nå ut med information om 1) möjligheterna som finns i de gröna näringarna och, 2) den hjälp de kan erbjuda. Det skulle även vara intressant att ta reda på hur man inom olika invandrargrupper ser på jordbruket som näring och dess status, bl.a. med tanke på skillnaden i teknifiering.

Landsbygdsaktörernas intresse för integration kommer förhoppningsvis att resultera i en grön näring öppen för alla. Det finns också stor potential eftersom det inom de gröna näringarna finns många arbeten som inte kräver formell utbildning, men däremot kunskap av olika slag. Dock måste sägas, att integrationen så småningom behöver fortsätta förbi projektform, och även vidare förbi anställningsbarhet. Verklig integration ger samma förutsättningar för alla, dvs. möjligheter att starta eget i en småföretagarbransch. För även om lite tyder på det idag, så bör vi vara uppmärksamma på att resultatet av grön integration inte leder till en segregerad arbetsmarknad där utrikesfödda får ta de arbeten som de inrikes födda inte vill ha.

Källor och litteratur

Tryckta källor:

- Abbasian, S. 2003. *Integration på egen hand – en studie av invandrade kvinnoföretagare i Sverige*, Avhandling. Uppsala: Kulturgeografiska institutionen, Uppsala Universitet
- Bourdieu, P. 1983. The field of cultural production, or: the economic world reversed, *Poetics*, Vol. 12 ss. 311–356.
- Bourdieu, P. 1985. The social space and the genesis of groups, *Theory and Society*, Vol. 14, No. 6, ss. 732–744.
- Bourdieu, P. 1986. The forms of Capital, i: Richardson, J. G. (red.) 1986. *Handbook of theory and research for the sociology of education*, Westport, Conn.: Greenwood Press.
- Bourdieu, P. 1996. Understanding, *Theory, Culture & Society*, Vol. 13, No. 2, ss. 17 – 37.
- Bourdieu, P. 1999. *Praktiskt förnuft: bidrag till en handlingsteori*, Göteborg: Daidalos.
- Bourdieu, P., Nice, R. & Wacquant, L. 2004. The peasant and his body, *Ethnography*, Vol. 5, No. 4, ss. 579–599.
- Borgström, B-E., & Ekman, A-K. 1992. *Lantbrukarens Villkor och Värderingar*, Rapport nr. 3, Uppsala: ALA – Arbetsgruppen lantbruk och samhälle, Sveriges lantbruksuniversitet.
- Bingström, K. 2016. *EU-migranter som jordbruksentreprenörer: En studie av holländska mjölkbönder i Sverige*, Uppsala: Kulturgeografiska institutionen, Uppsats, Uppsala universitet.
- Camarero, L., Sampedro, R. & Oliva, J. 2012. Foreigners, neighbours, immigrants: translocal mobilities in rural areas in Spain, i: Hedberg, C. & do Carmo, R.M. (red.) 2012, *Translocal ruralism: mobility and connectivity in European rural spaces*, Dordrecht: Springer.
- Carle, J. 2015. Pierre Bourdieu och klassamhällets reproduktion, i: Månson, P. (red.) 2015. *Moderna samhällsteorier: traditioner, riktningar, teoretiker*, 9. uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Danson, M. 2007. Fresh or Refreshed Talent: Exploring Population Change in Europe and Some Policy Initiatives, *International Journal on Multicultural Societies (IJMS)*, Vol. 9 No. 1. ss. 13-34.
- Dolling, A., Gunnarsson, F., Ålund A. 2016. *Delrapport: Främja anställning av nyanlända i de gröna näringarna och naturvården*, Jönköping: Skogsvårdsstyrelsen.
- Elmquist, T. 2014a. *Utländsk bakgrund inom jordbruket. Företagare och sysselsatta med utländsk bakgrund inom jordbrukssektorn*, Statistik från Jordbruksverket, statistikrapport 2014:01. Utan ort: Statens Jordbruksverk.
- Elmquist, T. 2014b. *Sysselsättning i jordbruket 2013*, Serie JO – Jordbruk, skogsbruk och fiske: JO 30 SM 1401. Utan ort: Statens Jordbruksverk.

- Erel, U. 2010. Migrating Cultural Capital: Bourdieu in Migration Studies, *Sociology*, Vol. 44, No. 4. ss. 642–660.
- Fägerborg, E. 1999. Intervjuer, i: Kaijser, L. & Öhlander, M. (red.) 1999. *Etnologiskt fältarbete*, Lund: Studentlitteratur AB.
- Grönvall, A. 2017 *Jordbruksföretag och företagare 2016*, Serie JO – Jordbruk, skogsbruk och fiske: 34 SM 1701. Utan ort: Statens Jordbruksverk.
- Hedberg, C. 2010. 'Every Soul is Needed' Processes of Immigration and Demographic Consequences for Swedish Rural Areas, Stockholm Research Reports in Demography 2010:16. Stockholm: Stockholms universitet.
- Hedberg, C., Forsberg, G. & Najib, A. 2012. When the world goes rural: transnational potentials of international migration in rural Swedish labour markets, i: Hedberg, C. & do Carmo, R.M. (red.), *Translocal ruralism: mobility and connectivity in European rural spaces*, Dordrecht: Springer.
- Hultén, G. 2006. *Främmande sidor: Främlingskap och nationell gemenskap i fyra svenska dagstidningar efter 1945*, Stockholm: Stockholms universitet.
- Inglis, D. 2012. *An invitation to social theory*, Cambridge: Polity Press.
- Jentsch, B. 2007. Migrant Integration in Rural and Urban Areas of New Settlement Countries: Thematic Introduction, *International Journal on Multicultural Societies (IJMS)*, Vol. 9 No. 1. ss. 1–12.
- Johansson, K. 2016. *Marknadsöversikt 2016. Frukt och grönsaker*, Rapport 2016:22. Jönköping: Jordbruksverket.
- Jordbruksverket, 2016a. *Sweden – Rural Development Programme (National)*, Stockholm: Rege-
ringskansliet.
- Kelly, P. & Lusic, T. 2006 Migration and the transnational habitus: evidence from Canada and the Philippines, *Environment and Planning A*, vol. 38, No. 5, ss. 831–847.
- de Lima, P. 2012. Boundary crossings: migration, belonging/'unbelonging' in rural Scotland, i: Hedberg, C. & do Carmo, R.M. (red.), *Translocal ruralism*. The GeoJournal Library V. 103, Springer.
- Migrationsverket. 2017. *Sveriges flyktingkvot 2017*. Utan ort: Migrationsverket.
- Nilsson, U. 2016. *Rapport: Naturbruksskolorna och integration. Hur kan fler utrikesfödda få utbildning eller praktik med sikte på varaktiga jobb? Resultat av enkät och djupintervjuer*. Utan ort: Landsbygdsnätverket.
- Papadopoulos, A. G. 2012. Transnational immigration in rural Greece: Analysing the different mobilities of Albanian immigrants, i Hedberg, C. & do Carmo, R.M. (red.), *Translocal ruralism: mobility and connectivity in European rural spaces*, Dordrecht: Springer.
- Pripp, O. 1999. Reflektion och etik, i: Kaijser, L. & Öhlander, M. (red.) 1999. *Etnologiskt fältarbete*, Lund: Studentlitteratur.
- Reay, D. 'It's all becoming a habitus': Beyond the habitual use of habitus in educational research, *British journal of sociology of education*, Vol. 25, No. 4, ss. 431–444.
- SOU 2008:56: *Mångfald som möjlighet. Åtgärder för ökad integration på landsbygden. Betänkande av Utredningen om ökad integration inom de gröna näringarna*, Stockholm: Fritze
- SOU 2017:1: *För Sveriges landsbygder – en sammanhållen politik för arbete, hållbar tillväxt och välfärd. Slutbetänkande av Parlamentariska landsbygdskommittén*, Stockholm: Wolters Kluwer.
- Svensson, M., Urinboyev, R., Nilsson, U., Littorin, M., Wigerfelt-Svensson, A., Lundqvist, P., Nyström, B., Westregård, A., Bohgard, M., Alkan-Olsson, J. & Albin, M. 2012. *Kunskapsöversikt Migrantarbete inom den gröna näringen*, Rapport 2012:14, Stockholm: Arbetsmiljöverket.
- Teorell, J. & Svensson, T. 2007. *Att fråga och att svara: samhällsvetenskaplig metod*, 1. uppl. Stockholm: Liber.

Öhlander, M. 1999. Utgångspunkter, i: Kaijser, L. & Öhlander, M. (red.) 1999. *Etnologiskt fältarbete*, Lund: Studentlitteratur.

Otryckta källor:

- Hushållningssällskapet. *Grön integration*, <http://hushallningssallskapet.se/tjanster-produkter/foretagsutveckling/landsbygdsutveckling/gron-integration-2/> [2017-01-24].
- Jordbruksverket, 2016b. *Investeringsstöd till jordbruk, trädgård och rennärning*, <http://www.jordbruksverket.se/amnesomraden/stod/stodilandsbygdsprogrammet/investeringar/jordbruktradgardochrennaring.4.6ae223614dda2c3dbc44ef5.html> [2017-05-11].
- Jordbruksverket, 2017a. *Villkor för gårdsstödet*, <http://www.jordbruksverket.se/amnesomraden/stod/jordbrukarstod/gardsstodochstodratte/villkor.4.2453f106152072c7c6bc81f7.html> [2017-05-11].
- Jordbruksverket, 2017b. *Villkor för ekologisk produktion – växtodling*, <http://www.jordbruksverket.se/amnesomraden/stod/jordbrukarstod/ersattningarforekologiskproduktion/ersattningforekologiskproduktion/villkorforvaxtodling.4.4dfd5d3a1526082877c936d1.html> [2017-05-11].
- Jordbruksverket, 2017c. *Landsbygdsprojekt*, <https://etjanst.sjv.se/asken/faces/lbw/SearchAndListLBW.jsp> [2017-05-30].
- Nationalencyklopedin, 2017a. *Invandrare*, <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/invandrare> [2017-04-18].
- Nationalencyklopedin, 2017b. *Syndikalism*. <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/syndikalism> [2017-06-10]
- Migrationsverket, 2016. *Vanliga begrepp när det gäller statliga ersättningar*, <https://www.migrationsverket.se/Andra-aktorer/Kommuner/Statlig-ersattning/Vanliga-begrepp.html> [2017-05-11].
- SCB 2017, *Utrikes födda efter födelseland ålder och år*, <http://www.statistikdatabasen.scb.se> [2017-06-07].
- Sveriges lantbruksuniversitet 2017. *Är du nyanländ?* <http://www.slu.se/samverkan/ny-komputvyrkesv/nyanlanda/> [2017-04-25].
- Tillväxtverket 2016. *Snabbspår för företagare*, <https://tillvaxtverket.se/aktuella-amnen/mangfald/nyanlanda-och-foretagande/snabbspar-for-foretagare.html> [2017-05-30].

Bilaga 1

Svarsfrekvens kommuner

Tabell 1. *Antal förfrågningar till kommuner och svar.*

	Antal
Skickade	81
Svar	45
Negativt svar	31
Tips om födda inom EU + Norge, Schweiz	13
Tips om födda utanför EU + Norge, Schweiz	3

Bilaga 2

Inriktning jordbruksföretag år 2016

Tabell 2. *Samtliga jordbruksföretag enl. Lantbruksregistret 2016.*

Inriktning	Antal
Jordbruksväxter	15 902
Trädgårdsväxter	1 141
Jordbruks och trädgårdsväxter	634
Mjölkkor	3 293
Köttdjur	8 485
Övrig husdjursskötsel	6 039
Blandat jordbruk	4 152
Småbruk	23 291
Summa	62 937

(Källa: Grönvall 2017: 35)

Bilaga 3

Intervjuguide

- Presentation av mig själv, uppsatsens syfte samt etiska riktlinjer.
- **Kan du berätta om hur du hamnade här (byns namn)?**
- Hur fick du idén till företaget?
- Hur gick det till när du startade upp?
- Fick du någon hjälp?
- Hade det varit annorlunda i (hemlandet) om du startat samma företag där?
- **Varför tror du att det är så få invandrare i jordbruk/trädgård?**
- Vad tror du skulle göra det enklare för andra att göra som du?
- Har du hört vad andra invandrare har för erfarenhet av och tankar om att starta liknande företag?
- Vet du några som startat andra företag i närheten men hellre skulle velat göra det inom jordbruk/trädgård.
- **Är det någon skillnad på att leva i stan eller på landet? (Vilka?)**
- Hur trivs du här i (byns namn)? Följ upp med exempel på trivsel/otrivsel.

Checklista:

- Yrkesbakgrund
- Födelseland
- Ålder
- Familjesituation – och familjebakgrund
- Finansiering av företaget
- Om företaget
- Svårigheter
- ”Enkelheter”
- Relationer till andra i byn
- Staden och landsbygden